



Bon-BOM

2015. február

A Bolyai Önképző Műhely lapja

4. évfolyam 6. szám



BEATLES
2. oldal

KRIKETT
4. oldal

TÖRTÉNETÍRÁS
7. oldal

MICIMACKÓ
9. oldal

SZÜLETÉSNAP
11. oldal

OSCAR
13. oldal

SCOPE50
16. oldal

SERIAL
18. oldal



A British Invasion és a Beatlemania – vagy fordítva?

1964. február 7-én, 51 évvel ez előtt négy földönkívüli leszállt New Yorkban. Másak voltak, senkik voltak, semmijük sem volt, és gőzük sem volt, hová indulnak. De az amerikaiak imádják a földönkívülieket. Mindegy, hol van az a bizonyos Liverpool – a lényeg, hogy egy másik bolygóról érkeztek, és még énekelni is tudnak.

Remélhetőleg annyi azért még él a rock-korszak hagyatékából, hogy a Beatlest nem szükséges bemutatni. (Bár az nem túl kecsegtető jel, hogy Paul McCartney és Kanye West vadonatúj, közös számának általános amerikai(?) fogadtatása a közösségi médiumokon a „Tudja valaki, ki ez a McCartney???. Nagyon szerencsés a srác, hogy Kanye felkarolta, ezek után tuti sikeres karrierbe foghat, hálás lehet neki!”. Ezt most inkább kommentár nélkül hagyom.) Nehéz lenne eldönteni, Amerikát sokkolta-e jobban a Beatles érkezése, vagy a Beatles tagjait a New York-i fogadtatás. A négy gombafejű döbrent meg legjobban, mikor meglátták a reptéren várakozó óriási, sikítózó tömeget. Ki ez a sok ember? Honnan tudják, hogy jövünk? És egyáltalán, honnan tudják, hogy kik vagyunk? Talán sosem értették meg pontosan, mi volt a titka a kirobbanó

sikernek. Tátott szájjal (de persze csillogó szemekkel) hallgatták a taxi hátsó ülésén, ahogy a zsebrádióban róluk beszélnek, és hogy a csapból is az ő zenéjük folyik. Ők közben restellték különcségüket, kirívó „angolságukat” – egészen addig, amíg egy-két héten belül New York utcáit el nem lepte száz meg száz gombafejű.

Minden az „I Want to Hold Your Hand” című számmal kezdődött. Az azonnali áttörést követően a Beatles uralta az amerikai toplistákat. Alig két hónap telt el a Kennedy-gyilkosság óta: Amerika gyászolt, mély depresszió honolt mindenütt. És ekkor valahonnan, arról a másik bolygóról, megérkezett hozzájuk Jonh, Paul, George és Ringo. Kitért a „Beatlemania”. Amerika megőrült. A lányok szerelmesek voltak. A lányok sírtak, a lányok visítottak, a lányok annyira szenvedtek, hogy a koncertet sem tudták élvezni, a lányokat sokszor ki kellett cipelni a nézőtérrel egy-egy ön- és közveszélyes hisztériás roham miatt. A négy angol még mindig értetlenül állt a színpadon, de hát – mit lehet tenni – élvezték. A televízió keresztül jelen voltak minden amerikai nappaliban.

Ezzel a nappal megkezdődött hát a British Invasion („brit invá-

zió”) jelensége: Amerika tárt karokkal várt minden feltörekvő brit rockzenekart. Gyorsan terjedt a hír, miszerint csak az kell a toplisták meghódításához, hogy angol akcentussal beszélj (vagyis énekelj). A brit zenekarok özönlenni kezdtek New York-



ba, a várt siker pedig általában nem maradt el. A teljesség igénye nélkül, így futott be az Animals, a Who, a Rolling Stones, a Led Zeppelin, a Deep Purple és még sokan mások – többet nem merek említeni, de őket talán még illik ismerni.

Az egész British Invasion ironiája, hogy az angol pop-rock zenei kultúra alapjai Amerikában gyökereznek. Amerika a háború után virágzásnak indult, a zenét is beleértve, és a Beatles (a többi nagy angol rockzenekarral együtt) elsősorban az ötvenes évek legendás sztárjaitól kapott ihletet: Elvis Presley, Chuck Berry, Buddy Holly, Little Richard és társaik stílus-teremtő bluesos, rock and rollos munkásságától. A csavar a történetben ott következett, mikor a British Invasion hatására százával alakultak a bluesalapú rock vonalát követő amerikai együttesek. Ezt a lépcsőfokot azonban nem lehetett

volna kihagyni, a brit pop-rock közvetítése nélkül vélhetően nem (vagy legalábbis nem ilyen világ-megváltó úton) alakult volna ki a rock- és a popzene műfaja. Sőt, valószínűleg maga a Beatles sem vált volna soha ennyire ismertté az amerikai berobbanás nélkül – a többi, szívemnek igen kedves rockegyüttesről nem is beszélve. Melyik kapott tehát többet? Amerika (illetve a világ) a Beatlestől, vagy pedig a Beatles az amerikai sikertől? A brit rock műfaja köszönheti népszerűségét a Beatlesnek, vagy a Beatles kapta világhírű karrierjét Amerika hálás közönségétől? Melyik következett melyikből: a Beatlemania a brit invázióból vagy fordítva? Most már valószínűleg fölösleges rajta gondolkodni, a lényeg, hogy a négy gombafejű és New York elég jól egymásra talált.



Egy játék, amiért a fél világ rajong

Február 14-e Magyarországon legfeljebb azon szerelmespárok számára bír majd különleges jelentőséggel, akik ünneplik a – nálunk még nem olyan régen divatba jött – Valentin-napot. A világ szó szerint túlsó végén, Ausztráliában azonban egy olyan esemény kezdődik aznap, ami több mint egymilliárd sportrajongót hoz lázba világszerte: a krikettvilágkupa. Magyarországon ugyan nem sokan kísérik figyelemmel ezt a sportágat, ám vannak a világnak szegletei, ahol egy jelentősebb krikett-torna a focivébénél, sőt még az olimpiánál is komolyabb érdeklődésre tart számot.

A sportág egyébként a baseball nem túl távoli rokona, vagyis egy „ütős-futós” labdajáték – a kis-korunkban testnevelés órán játszott méta egyik szofisztikált változata. A játékot két 11 fős csapat játssza, egy ovális alakú füves pályán. Ennek méretei nincsenek pontosan specifikálva, de az ovális hosszabbik tengelye általában legalább 150 yard (kb. 133 méter) hosszú. Az ovális közepén helyezkedik el egy kisebb, 10 yard széles, 22 yard hosszú téglalap alakú terület, az ún. *pitch*. Itt zajlik a játék legfontosabb része, ugyanis ennek a két alapvonala mögött található

a két kapu (*wicket*). Ezek előtt foglal helyet az ütő csapat két játékosa, akik az ellenfél dobójátékosa által feléjük dobott labdát próbálják elütni, majd a két alapvonal közötti futással helyet cserélve pontot szerezni a csapatuknak; a dobócsapat további tíz játékosa pedig ezt megpróbálja megakadályozni úgy, hogy megkísérli kiejteni az ütőjátékosokat. Amennyiben sikerrel járnak, az ütőcsapatból a kiesett játékos helyére érkezik egy újabb, és ő folytatja a játékot. Egy játékrész (*inning*) akkor ér véget, ha a dobók legalább tíz ütőt kiejtettek, vagyis nem marad mindkét kapu elé játékban lévő ütőjátékos. Ezután a két csapat szerepet cserél, az eddigi ütőkből lesznek dobók és fordítva.

A mérkőzést az a csapat nyeri meg, amelyiknek sikerül a saját játékrészében több pontot szereznie ütőként. Pontot szerezni futással lehet – minden ütés anynyi pontot ér, ahányszor a két ütőjátékos helyet tud cserélni, mielőtt a dobócsapat tagjai visszajuttatják az elütött labdát valamelyik kapuhoz. Amennyiben a labda az ütés következtében elhagyja a játékteret, az automatikusan 4 pontot ér, ha előtte lepattant a játéktéren belül; illetve 6 pontot, ha az elütött labda

a pályán kívül ér először földet. Az ütők kiesése a következő módokon lehetséges: ha a dobótól érkező labdát az ütőjátékos elhibázza, és a labda eltalálja a kaput; ha az ütő által elütött labdát a dobócsapat egyik játékosa a játéktéren belül elkapja, mielőtt az először földet érne; ha a dobócsapat játékosai eltalálják a labdával valamelyik kaput úgy, hogy az ütőcsapat játékosa a futási kísérlet során még nem ért el az alapvonal mögé; illetve ha a dobó által eldobott labda az ütőjátékosnak nem az ütőjébe, hanem a testébe ütközik, és a bíró úgy ítéli meg, hogy a labda különben eltalálta volna a kaput.

A krikettben többféle játékmód létezik. A klasszikus (*test*) formában a játékrészek addig tartanak, amíg tíz ütő ki nem esik. A világbajnokságon azonban, hogy a meccsek ne tartanak több napig, ún. limitált formátumban játsznak: ilyenkor egy játékrész meghatározott számú szabályos dobás után mindenképpen véget ér, még ha nem is volt meg a tíz kieső az ütőcsapatból.

Az idei világbajnokságon Ausztrália és Új-Zéland ad otthont, de általánosságban is elmondható, hogy a játék szinte kizárólag a Brit Nemzetközösség országaiban népszerű. A két említett országon kívül

a Brit-szigeteken (Anglia, Skócia, Írország), Kanadában, a karibi térség angol nyelvű országaiban, Dél-Afrikában, Kenyában és Zimbabwében, valamint Indiában, Pakisztánban, Afganisztánban, Bangladesben és Srí Lankán játszik profi szinten. Ráadásul ezen országok jó részében (különösen az ázsiaiakban) a krikett egyértelműen elsőszámú sportágnak számít; India és Pakisztán rivalizálása például az ötvenes évek óta rendkívüli jelentőségre tett szert (pedig a két ország közti politikai feszültség dacára sem szeparálják különböző szektorokba a csapatok szurkolóit). Egyszer egy Budapesten élő pakisztánitól hallottam, hogy amikor szülőhazájának válogatottja játszik Indiával, a világnak azon a táján megáll az élet, és mindenki a meccset figyeli. Ami pedig a játékosokat illeti, európai ésszel szinte felfoghatatlan mértékű kultusz övezi őket – Pakisztánban például a legtöbb politikai elemző már a következő elnökválasztás egyik fő esélyeseként említi az 1992-ben világbajnokságot nyerő válogatott időközben politikai pályára lépett egykori sztárjátékosát, Imran Khant, Indiában pedig, Chennai városa környékén hivatalosan is működik egy hindu szekta, amelynek tagjai szó szerint istenként tisztelik válogatottjuk



csapatkapitányát, Mahendra Singh Dhonit. Ám nem csak a szubkontinens országaiban lelkesednek ennyire a játékért, Ausztráliában például a mai napig az egyik legpozitívabb jelzőnek számít, ha valakit *bradmanish*nek neveznek, a szó pedig az 1930-as évek ütőjátékos sztárja, Don Bradman nevéből származik. Egy Amerikában élő, brit származású televíziós műsorvezető, Piers Morgan pedig tavaly egy angol–ausztrál meccs kapcsán azt írta ki a Twitter-oldalára, hogy ez számára nagyobb esemény, mint az amerikaiaknak a Superbowl, az elnökválasztás és a polgárháború együttvéve.

Természetesen ez még megközelítőleg sem írja le, hogy milyen

nagyszerű sport a krikett. Egyrészt játszani mindenképpen az egyik legszórakoztatóbb valamennyi általam kipróbált labdajáték közül, de ha valaki rákap az ízére, nézni is hihetetlenül érdekes. Minden egyes eldobott labda egy-egy csata a dobó és az ütőjátékos között, a mérkőzés egész folyamata pedig rendkívül komplex stratégiai döntéseket követel meg a csapatkapitányoktól. Egy jó krikettmeccs során összességében a fantasztikus ügyességet, erőt és gyorsaságot igénylő mozgások mellett olyan lélektani és intellektuális küzdelemnek is tanúi lehetünk, ami csak nagyon kevés sportágra jellemző.

Nagy Dániel

A magyar történelemkutatás kibontakozása 1867–1918 között

A kiegyezést követően meghatározó fordulat állt be a hazai történetírásban. 1867 után nyíltak az első állami (megyei) levéltárak, sőt egyházi és magánlevéltárak is – elsősorban a két kiemelkedő kultuszminiszternek, Eötvös József és Trefort Ágoston munkásságának köszönhetően.

Az egyik legfontosabb lépés, hogy megalapították a Magyar Történelmi Társulatot. Ez lett a történelemtanárok és történészek legjelentősebb központi szellemi-tudományos műhelye. Folyóirata, a *Századok* hamar népszerű lett. 1878–1911 között *Történelmi Tár* címmel jelent meg egy másik kiadvány, mely szorosan összefonódott az MTA-val is.

Megkezdődött az egyetemi oktatás fejlesztése. A történelem tanszék ekkor még együtt kezelte a magyar és az egyetemes történelmet, és a modern forráskritika alkalmazása sem nyert még teret Magyarországon. Az oktatás autodidakta módon folyt, nem létezett specializáció sem, a történelemre a jogászok és teológusok segédtudományként tekintettek. Az 1880-as évekre azonban már megtörtént az egyetemes és a magyar

szakterület szétválasztása, melyet ettől kezdve két külön tanszék gondozott – jelezve a történelem mint tudományág hamarosan bekövetkező kibontakozását.

Mérföldkőnek számít az MTA 1885-ös kongresszusa, ahol megvitatták a történelemkutatás módszereit, az oktatás alapkérdéseit, és áttekintették a levéltárak szerepét is. Ennek hatására vezették be a szemináriumi rendszert, melynek segítségével könnyebben ki tudták válogatni a tehetséges hallgatókat. Az oktatók továbbképzése céljából komoly ösztöndíjrendszert hoztak létre: a gyakorlóiskolák kiemelkedő tanárait két évre nyugat-európai útra küldték, hogy elsajátítsák az ottani kutatási módszereket. Mindezen erőfeszítések eredményei akkor váltak igazán látványossá, mikor pár év múlva visszatértek a pesti egyetemre a modern szemlélettel megáldott fiatal történészek.

A kutatási lázat nagyban elősegítette a Magyar Országos Levéltár megalapítása és nyilvánossá tétele. A forrásfeltárás hirtelen fellendült, hamarosan minden történész ezzel foglalatzkodott, a *Századok* című folyóirat pedig továbbra is teret adott a publikálásra



vágyóknak. Joggal mondhatjuk a magyar történetírást ebben az időszakban forráspublikálónak. Ezekben viszonylag kevés az önálló szellemi produktum, hiszen egy középkori oklevelet „bárki” meg tud jelentetni. Ez a fejlődési szakasz nem volt meglepő, Nyugat-Európa is átesett rajta, hiszen a levéltárak megnyitásának szoros velejárója.

Az egyelőre nem túl nagy számban képviselt hazai történetírók két nagy táborra oszlottak: egyikük a függetlenségre való törekvést, másikuk a dinasztia iránti hűséget tartotta szem előtt. Az ellentét az intézményeket sem kerülte el: a Magyar Történelmi Társulatban a függetlenségpártiak sorakoztak fel, míg az udvarhú tábor az MTA-ba tömörült. Sőt „tematikusan” is élesen elkülönültek egymástól: előbbiek a 16. századi függetlenségi

mozgalmakat kutatták, Erdély történetével és a református egyház szerepével foglalkoztak; az ellenséges tábornak pedig a török elleni harcok, a katolikus egyház szerepe és politikája, illetve a 18. század átfogó története voltak kedvenc kutatási területei.

Sok mindent lehetne még említeni a kor nagy történeti kérdései közül, például az őstörténet ügyét, melynek alapkérdése az volt, hogy türk vagy finnugor eredetű-e a magyar nép. (A türk irányt Vámbéry Ármin képviselte a nagyközönség előtt, míg a finnugor elméletet Budenz József és Hunfalvy Pál védte.) Ezek a viták azonban jórészt már a 20. század első évtizedében folytak le.

Rácz Márk

Impresszum

Szerkeszti: Komlói Réka

Munkatársak: Kelemen Lúci, Lőrincz Gábor, Nagy Dániel, Rácz Márk,
Wágner Gréti

Grafikus és tördelő: Büki Dániel
A hátlap Csonka Zsófia munkája.

Szerkesztőség: 1148 Budapest, Örs vezér tér 11. fszt. 1.

E-mail: bom@e-nyelv.hu

Honlap (korábbi számokkal): www.bolyaimuhely.hu

Alapítva 2011-ben.

A Bon-BOM című lapot a Médiahatóság 2012 októberében
nyilvántartásba vette.

Megjelenik 2015-ben a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

„Irodalmi bűntény a javából” A *Micimackó magyar fordítása*

Sok más gyerekhez hasonlóan nekem is egyik nagy kedvencem volt a „csekély értelmű medvebocs” és barátainak története a Százholdas Pagonyban. Arra azonban csak most, húszévesen jöttem rá, hogy kisgyermekként mennyire nem értettem a mesében előforduló frappáns szófordulatokat, szócicceket, verseket.

Egy igen érdekes és elgondolkodtató cikkre bukkantam, melynek szerzője meglehetősen élesen bírálta a mű magyar fordítását. „Irodalmi bűntény a javából”, az eredetihez nem is hasonlítható „torzkép”, amely a rímek, szócickek, nyelvi fordulatok áldozatává vált. Mennyire igazak, avagy alaptalanok ezek az állítások?

A történetet Karinthy Emília fordította le magyar nyelvre, ez azonban csak nyersfordítás volt; irodalmi formába testvére, Karinthy Frigyes öntötte. A *Micimackó* név valójában Emília becenevéből ered. Az említett cikkben egy idézetre bukkantam, ami szerint a Karinthy-család Emíliája „ugyan zseniális nyelvtehetség volt, aki 15-20 nyelven oda-vissza fordított”, (olyannyira, hogy állítólag az összes Karinthy-fordítás nyersváltozata az

ő érdeme, Frigyes ugyanis nem tudott angolul), ugyanakkor „komplett elmebajos” hírében állt. A cikk szerint ennek tudható be „az ártatlan Milne-hősök idegbeteggé, zavart lelkűvé, helyenként már-már tébolyulttá torzítása”. A fordítás állítólag olyannyira eltér a valódi szövegtől, hogy ha a magyart visszafordítanánk angolra, „meglehet, a szerzője sem ismerne rá”.

Milne meséjével ellentétben a magyar fordításban Christopher Robin, vagyis Róbert Gida „egy boldogtalan tudatú lelki nyomorék, akiből kényszeresen ömlenek a cinikusabbnál cinikusabb fordulatok”, a szereplők pedig inkább egy szétesett álközösséget alkotnak, amelyből hiányzik a törődés. Ilyen és ehhez hasonló vádakkal illeti a szerző a mi nagyra becsült változatunkat. De vajon tényleg ennyire súlyos a helyzet? Jogosak ezek az erős és néhol felháborodásra okot adó kijelentések?

Én nem tudok egyetérteni a cikk szerzőjének rosszindulatú véleményével, miszerint „a *Micimackó* egy olyan kártékony hamisítás, amely a neurózisba és a destruktivitásba avat be, hiányzik belőle a szeretet, a gyöngédség és a részvét”. Tény,



hogy Malacka kissé paranoiás figurája, Füles melankolikus egyénisége vagy Micimackó olykor buta és együgyű megnyilvánulásai nem éppen idilli világba illőek, és abban is igazat adok, hogy a nyelvi játékok és a versek sokkal inkább az esztétikára, mintsem a mondánivaló fontosságára törekszenek. De én inkább azt mondanám, hogy a regény Karinthy műfordításában nem feltétlenül gyerekeknek készült, így viszont talán sokkal hite-

lesebb képet kapunk arról, hogy az életben igenis vannak nehézségek, problémák, amelyeknek ugyanúgy részesei vagyunk.

Nem értek egyet a cikk szerzőjével, továbbra is szeretni fogom a mesét, de érdekes dolgokra világított rá, amelyek mostantól talán mindig eszembe jutnak majd, valahányszor előveszem a *Micimackót*.

Wágner Gréti

Kalandozások a filmtörténetben: Születésnap

Mint egy századfordulós polgári dráma, olyan hatást ér el Thomas Vinterberg dán rendező 1998-as második nagyjátékfilmje. Vinterberg a kilencvenes években társult Lars von Trier ideológiai reformjához, melyet *Dogme 95* mozgalomnak neveztek el. A rendkívül szabályozott filmtechnikai indítvánnyal próbálták elérni, hogy a filmalkotás újra művészi legyen; a megkötöttségek közé tartozott a díszletek megmásíthatatlansága, a kizárólag kézi kamerával, színesben és természetes világítással felvett jelenetek szerepeltetése, a meghatározott korszak (a filmnek a mában kell játszódnia), az utólag bekevert hang és zenei aláfestés kiiktatása, valamint a rendező személyének megszüntetése a stáblistán. Mindezeket végiggonddalva ne csodálkozzunk azon, hogy nagyon ritkán születtek valódi, a *Dogme* összes szabályát betartó filmek. (Vinterberg is bevallotta, hogy „csalt”, mikor az egyik belső jelenetnél egy pokróccal letakart egy ablakot.)

Amennyire radikális mozgalomnak indult, olyan kiváló emberi történeteket volt képes megalkotni a *Dogme*. Első képviselője,

a *Születésnap* (*Festen*) egy tehetőcs családfő hatvanadik, a távoli rokonságot a család által üzemeltetett szállodába összecsisztító születésnapjáról szól. Szatirikusnak tűnő jelenetek során ismerjük meg a férfi három gyermekét a Párizsban élő, visszafogott báty (akinek lány ikertestvére nemrég követett el öngyilkosságot épp abban a hotelben, ahova igyekeznek), a nyílt látásmódú hűg és a tékozló, balhős öcs személyében. Míg a néző az ódon kastélyból átalakított szálloda szobáiban csavarogva megismerkedik a szereplőkkel és az intrikus szerepeket betöltő kiszolgáló személyzettel, fény derül a ritkán összegyűlő família zavaros múltjára, köztük az idősebb lánytestvér fájó elvesztésére.

Ahogy a népes rokonság megérkezik és ünnepi vacsorát ülnek, a családfő köszöntésének alkoholmámorba fulladó ceremóniáját az idősebb fiúgyerek megrázó pohárköszöntője törli meg. A megrendítő vallomást eltussolandó, a vendégek nem veszik komolyan a képzelődőnek titulált fiút, majd az alagsorban és mellékszobákban tevékenykedő, a bátytal rokonszenvező személyzet nyílt lázadással



eléri, hogy a vendégsereg ne tudja távozásukkal meglehetőseníteni a katarzist.

A Dogme kötöttségei és Vinterberg víziója miatt látszólag sok üresjáratos jelenet játszódik le, ám éppen ezeknek a realizmusa teszi még hihetőbbé az események folyását. A hűg barátja, a helyi nyelvet nem beszélő, színes bőrű férfi megérkezik, és egyből megálázó, gyomorforgató fogadtatásban részesül a rasszista hajlamaikat titkolni a legkevésbé sem vágó rokonok részéről, és egyre inkább azt érzi a néző, hogy a még életben levő lánytestvér tölti be az „egyenes ember”, a legkevésbé szűk látókörű, az eseményeket mintegy a kamera tekintetével szemlélő központi karakter szerepét.

A Dogme mozgalom első hivatalos művét és zászlóshajóját nem kevés gratuláció fogadta filmes berkekben, különösen a drámai hatás és a komikusnak ható kivitelezés sikeres ötvözéséért:

a cannes-i filmfesztiválon a zsűri különdíját nyerte el. Vinterberg egy frissebb munkáját, a 2012-es *Vadászatot (Jagten)* is érdemes megnézni, és bár ott már sutba dobta a Dogme-szabályzat legjavát, a csontig hatoló pszichológiai hatást meszteri fokon fűzte bele a történetbe.

Lőrincz Gábor

DOGME
 #1

FESTEN

A FILM BY THOMAS VINTERBERG

‘THE CELEBRATION’



EVERY FAMILY HAS
A SECRET

WRITTEN AND DIRECTED BY THOMAS VINTERBERG
 STARRING ULRICH THOMSEN
 HENNING MORITZEN BIRTHE NEUMANN
 TRINE DYVRHOLM PAPRIKA STEEN
 THOMAS BO LARSEN HELLE DOLLERIS

CO-PRODUCED BY MOGENS RIEGEL PRODUCED BY BERGETTE HILD
 EXECUTIVE PRODUCERS ANTHONY DODD MARCELA DEGE
 [EDITED BY] VALERIE ØKSRABØY [CASTING DIRECTOR] MORTEN HOJAN
 [LIONEL PRODUCED BY] MORTEN KJELMANN

Produced in DENMARK BY A4 and DR TV and RTI DANCE
 With support of Statens Film- og TV-Fond and THE DANISH FILM INSTITUTE

12



Az „Oscar-átok”

A dobogó legfelső fokáról a leglátványosabb a bukás. Ha az amerikai központú filmes szakmát nézzük, az Oscar-díjnál nem lehet nagyobb öröme egy mozicsillagnak. A győzelem, de már a jelölés is kiemelheti az éveken át megalázó és alulértékelt alkotások tengerében fulladozó előadókat: ország-világ elé állhatnak egy hihetetlen beleéléssel, alázattal és erőfeszítéssel megformált szerep által. Sokaknak ez az egyetlen találkozása az aranyozott szobrocskával, s míg egyesek képesek tovagörgetni a sikert, és csúcsra jutásuk után újabb kiváló művekben vállalnak részt, több színésznek épp innen indult nyaktörő momentumú lejtmenetbe karrierje.

Talán nem túlzás azt állítani, hogy az Oscarra jelölt és a díjazott filmek között sokkal inkább szerepelnek a magasabb művészi értéket képviselő alkotások, mint a tipikus, neonfényben úszó, óriásplakátokon hirdetett és rengeteg reklámfogással ellátott blockbuster filmek. Természetesen a díjszezon miatt gyakran a két tulajdonság fúziója jön létre, hiszen egy bensőségebb, artisztikusabb filmet is csak akkor lehet sikeres diadalútra indítani, ha szóbeszéd tárgyává válik. Ez a gépezet magával sodorja

a karakterek megformálóit is, akik olykor kénytelenek elveiket és esetleges színpadi vagy szerzői filmes képzettségüket a sutba dobni, hogy esélyük legyen köszönőbeszédet mondani a rivaldafényben. Nem minden színész tudja feldolgozni a régóta vágyott, de mégis hirtelen jött sikert – akad, aki ismertsége tetőfokán több buktatóval találkozik, végül néhány rossz döntés és a felnagyított elvárások miatt eltűnik a süllyesztőben.

Az idei „díjvárományosok” között is több olyan egyén szerepel, aki most találkozik először a siker illatával. Steve Carell, Benedict Cumberbatch, Michael Keaton, Eddie Redmayne, Felicity Jones, Rosamund Pike, J. K. Simmons, Patricia Arquette és Emma Stone is most kapta élete első jelölését, azaz a négy kategória jelöltjeinek majdnem a fele „újonc”. Érdekes lesz figyelemmel követni pályájukat, hogy milyen jövő áll előttük, képesek-e folytatni sikereiket, vagy az „átok” áldozataivá válnak, közép-szerű alkotásokkal hozakodnak elő.

Szilveszter előestéjén, 105 évesen hunyt el a hollywoodi aranykorszak egyik kivételes tehetsége, a német-osztrák származású Luise Rainer, aki 1936-ban és 1937-ben



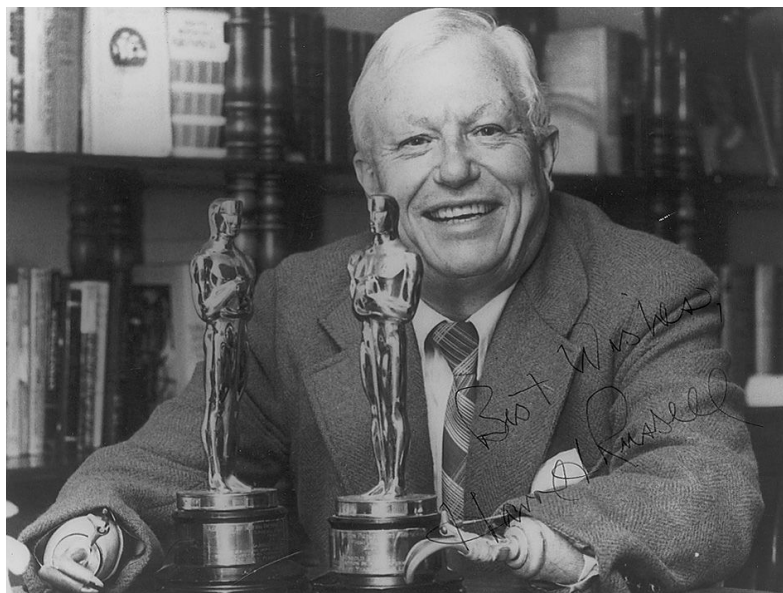
is Oscar-díjat nyert két megrendítő alakításáért (ő volt egyúttal az első, aki egymás utáni években győzött). Rainer később átkozta sikerét, mivel hirtelen jött ismertsége lehetetlen elvárásokat rótt rá, filmes karrierje tönkrement, féltucatnyi sikertelen próbálkozás után visszatért színpadi munkáihoz.

Ha csak az utóbbi három évtized színészi győzteseit nézzük, rengeteg példáját láthatjuk a díjazás utáni kudarcnak. Halle Berry 2002-ben első afroamerikai nőként vehette át a legjobb női főszerepért járó díjat, majd közismerten trehány szerepekkel és képregényhősök bőrébe bújva fakult ki ígéretes karrierje. Egy évvel később Adrien Brody lett minden idők legfiatalabb nyertese a férfi főszereplő kategóriában *A zongoristával*, majd a csúcs után ő is kritikailag lesújtó filmekben vállalt szerepet, egyedül egy Woody Allen-filmbeli alakítása volt értékelhető azóta. Szintén egy Woody Allen-film által lett Oscar-díjassá Mira Sorvino, akit a *Hatalmas Aphrodité* (1995) óta elkerülnek a sikeres alkotások.

Halle Berry-hez hasonlóan Cuba Gooding Jr. férfi mellékszereplői győzelme is új reményt adott a színes bőrű színészeknek, amikor a *Jerry Maguire* (1996) című filmnek köszönhetően mondhatott

emlékezetes köszönőbeszédet – bár ő azóta képviselte magát sikeres és elismert filmekben, de sorozatban szállította a bugyuta vígjátékos és akciófilmes szerepeket. Mercedes Ruehl neve szinte teljesen elfelejtődött, *A halászkirály legendája* (1991) díjazott mellékszereplője a siker után felszívódott a hollywoodi rengetegben. Az *Amadeus* (1984) Salierije, F. Murray Abraham szintén képtelen volt sikere közelébe is érni. Jennifer Connelly, az *Egy csodálatos elme* (2001) díjazott női mellékszereplője sem futott be ígéretes karriert győzelme után; csakúgy, mint az 1981-es díjkiosztó legjobb férfi mellékszereplője, Timothy Hutton (*Átlagemberek*), a *Szerelmes Shakespeare* női főszerepéért díjazott Gwyneth Paltrow vagy Catherine Zeta-Jones a *Chicago* 2003-as női mellékszereplői díja után.

Talán a legsanyarúbb sorsa a „speciális” színészeknek van, akiknek egy-egy szereppel örök életükre azonosulniuk kell, és egyszeri diadaluk nehezen ismételtető csak meg. A csupán 145 cm magas Linda Hunt az 1982-es, történelmi háttérű, megrázó *A veszélyes élet éve* egyik főszerepét játszotta, alakításáért női mellékszereplői Oscart kapott, bár az általa alakított Billy Kwan egy kínai férfi – az



Oscar történetében ez az egyetlen esete annak, hogy az ellenkező nem képviselőjének alakításáért díjaztak egy színészt. Harold Russell az 1947-es ceremónia fődíjas filmjének (*Életünk legszebb évei*) egyik tagjaként meglepő módon két Oscar-díjat nyert ugyanazért a szerepért (ilyen sem történt soha az Akadémia történetében), ugyanis az előre megítélt emlékdíj mellé a voksolók is mellette döntöttek a legjobb mellékszereplői versenyben. A háborús filmben történetesen egy kezét elvesztő férfit alakított – Russell a valós életben is a világháborúban sérült meg, és kézfejei helyén egy-egy kampóval élte életét, lenyűgözően sok tevékenységet tudott protézisével

végezni. Hollywood „nem bővelkedett a kampós kezű szerepekben”, így Russell más szakma után nézett; rajta kívül egyedül a *Gyilkos mezők* (1984) mellékszereplője, Haing S. Ngor kapott színészi végzettség nélkül Oscar-díjat, és hozzá hasonlóan Ngor sem tudott elhelyezkedni filmes berkekben. A csecsemőkorában siketté váló Marlee Matlin az 1987-es ceremónián vehette át a legfiatalabb győztesként a női főszereplő szobrát (*Egy kisebb isten gyermekei*), és bár Hollywood nem tartogat rengeteg szerepet halláskárosultak számára, Matlin az érdekcsoport egyik elismert vezérévé vált a médiában.

Lőrincz Gábor



Filmek, hangyák, fiatalok

A Scope50 társasága

Januárban újszerű, zártkörű filmfesztivál gördült be Magyarországra *Scope50* elnevezéssel. Az öt részt vevő ország (rajtunk kívül Nagy-Britannia, Csehország, Lengyelország és Ausztria) egyikeként ötven magyar filmkedvelő fiatal kapott lehetőséget arra, hogy az elmúlt egy év európai filmes terméséből megnézzen és megvitasson tíz olyan alkotást, ami még nem került mozis forgalomba – majd

a rendezvény végeztével kiválaszson egyet, melynek részt vehet a hazai forgalmazásában.

A páratlan lehetőségekkel kecsegtető programba nagy örömmre nekem is sikerült bejutnom. Az első hivatalos foglalkozás részeként egy szerda estét töltöttünk együtt, ahol bemutatkoztak a felvett fiatalok, a magyarországi projektet lebonyolító *magyarhangya* (nemzetközi nevén *hungariAnt* – a szerk.)

közösségi filmforgalmazó szervezet képviselői, valamint Bálint Péter (a UIP Duna Nemzetközi Film Kft. ügyvezető igazgatója és a Filmforgalmazók Egyesületének elnöke) és Báron György filmkritikus, esztéta és tanár.

Az este folyamán levetítették az egyik versenyző filmet, a *Bird People* című francia drámát. A történet középpontjában két személy áll: az üzleti útja európai etapját a párizsi Charles de Gaulle reptér melletti szállodában töltő amerikai menedzser, illetve a hotelben dolgozó fiatal, ambícióival



gyötrődő takarítónő. A mágikus realista elemekkel bíró, lassan andalgó, az elszakadásról elmélkedő film megtekintése után a szakértői stábbal arról beszélgettünk, vajon lenne-e számításba vehető közönsége a filmnek a magyar mozikban (a válasz részükről egy értelmű nem volt), mely rétegekhez és milyen reklámozási stratégiával lenne érdemes továbbítani a művet.

A középkorú francia rendezőnőnek, Pascale Ferrannak ez a harmadik játékfilmje; előző alkotása, egy *Lady Chatterley*-feldolgozás elnyerte a legjobb filmnek, színésznőnek, operatőri munkának és forgatókönyvnek járó francia César-díjat. A *Bird People* szintén élvezhetett némi nemzetközi sikert, abban a cannes-i mezőnyben szerepelt, melyből Mundruczó Kornél *Fehér istene* nyertesként távozott.

A vetítés utáni beszélgetésből kiderült, hogy nem csak nekem jutott eszembe gyerekkorom egyik kedvenc magyar animációs filmje a mű kapcsán (a címét nem írom le, mert avval lelőném a poént). Megtárgyaltuk filmtechnikai szempontból, hogy mennyire szokatlan a javában horizontális mozgáshoz szokott szemünknek a kamera vertikális irányítása. Szóba került a francia filmek magyar fogadtatása is, és ennek kapcsán az a tény, hogy

lényegében az *Amélie csodálatos élete* és az *Éltrevalók* kivételével nem nagyon volt gall közönségsiker a magyar mozikban. (Számomra az az adat is újdonság volt, miszerint Magyarországon egy 300 000 fős törzsközönsége van a moziiparnak. Ez foglalja magában azt a réteget, akik aktívan, tudatosan járnak moziba, őket kell megfogni a különböző reklámozási stratégiákkal.)

A maradék kilenc filmből (melyet a fesztivál résztvevői mind megnézhetnek egyetlen alkalommal egy számukra létrehozott internetes adatbázison) az ötven főnek hasonló szempontok segítségével kell majd kiválasztania azt az egyet, amelyik vélhetően a legjobban megállná a helyét a magyar mozi termekben.

A kilenc másik mű között szerepel többek között a szlovén *Osztályellenség* (a 2014-es Lux-díj három finalistájának egyike), egy afrikai szabadságmozgalmakról szóló svéd dokumentumfilm, egy német horror, valamint egy francia tévés minisorozat, melyet a neves *Cahiers du Cinema* magazin tavaly az év filmjének választott. Izgalmas hetek elé nézünk.

Lőrincz Gábor



Serial: szubjektív oknyomozás a fülhallgatón keresztül

A márciusi Gyalogúton a holnap újságírásáról fogok beszélni – ennek ízelítőjéül szeretném röviden ismertetni a *Serial* nevű podcastet és azt, miért van médiatörténeti jelentősége. Mert mit kapsz, ha összeturmixolod a kedvenc sorozatot, a beszélgetős rádióműsorokat és egy amerikai gyilkosságot? Egy olyan egyveleget, amit pár éven belül tanítani fognak a kommunikáció szakon.

Műfajt emlegettem az előbb, ugyanis csak ezzel a szóval tudok megágyazni annak, hogy műfaj-történeti jelentőségű a podcastek közt a *Serial*. (A témában kevésbé jártasak kedvéért: „A podcasting technológia lehetővé teszi hang-, videó- és más fájlok sorozatszerű közzétételét az interneten, úgy, hogy a felhasználók feliratkozhatnak az adott anyag epizódjait tartalmazó csatornákra. A hordozható zenelejátszók egyre szélesebb körű elterjedése miatt 2004 vége körül vált népszerűvé.” – hogy a Wikipédia konzervdefinícióját idézzem. A kifejezés maga egy lefordíthatatlan szójátékból, a „broadcasting” és az Apple iPod-termékeinek összeolvadásából ered: voltaképpen reklámok, pocsek zene és ostoba

betelefonálók nélkül hallgathatsz színvonalas adásokat.)

Általában ismeretterjesztő vagy tematikus beszélgetős műsorokkal találkozunk, ha belemerülünk a podcastek világába. A közelmúltban azonban kiderült, hogy az oknyomozó újságírás is tökéletesen illik a műfajba: olyannyira, hogy meglepő gyorsasággal a valaha volt legnépszerűbb státuszába emelkedett. A szerializált történetmesélés legjobb hagyományait eleveníti fel ugyanis a *Serial* – ami az első találatok között van, ha rákerek-sünk a „podcast” szóra.

Mi a sztori? 1999-ben egy népszerű baltimore-i diáklány eltűnik, miután végez az iskolában. Hat héttel később letartóztatják az exét, és a lány meggyilkolásával vádolják. Az előző évzredben járunk – nincsenek okostelefonok, sem közösségi média: sok szerencsét, ha megpróbálsz pontosan visszaemlékezni arra, mit csináltál 45 nappal korábban, főleg, ha semmi különös nem történt azon a napon. Bizonyítanod is kell? Hajrá. A fiatal muszlim fiút életfogytiglanra ítélik egy barátjának vallomása alapján. Sima ügy? Ha az lenne, nem jött volna össze egy lebilincselő rádióadás.

Megannyi újságírói eszmét és toposzt vet el a *Serial*, részben előnyére, részben hátrányára. Egyik legnagyobb különlegessége az, hogy folyamatában mutatja be az oknyomozó újságírást: epizódról epizódra haladva derülnek ki az újabb információk és fejlemények. Ezt kéretik a lehető legkomolyabban venni: az első rész felvételekor még a készítők sem tudják, hová fognak kilyukadni az évad végére. Ez önmagában persze nem újdonság, elvégre olyan ez, mint régen az újságokban fejezetként közölt Dickens-regények voltak, vagy a harmincas évek rádiós szappanoperái; de ezt a magas színvonalú megvalósítás és a rejtély valódisága teszi ellenállhatatlanná. Mintha egy krimisorozatot néznél, csak tudod, hogy az egész történet igaz, és a nyomozás fordulatai nem megrendezettek. Az első évadban tizennégy részen át foglalkoztak ezzel a gyilkossággal és következményeivel: a következőben egy másik történetet fognak hasonló igényességgel és terjedelemben feldolgozni.

Mindemellett külön szót érdemel a szubjektivitás, ami átítatja az egész műsort. Tény, jellegéből adódóan a szokásos oknyomozó anyagoknál ez elkerülhetetlenül személyesebb, elvégre az újságíró menet

közben folyamatosan árnyalja a képet hallgatói és saját maga számára is, miközben őszintén beszél saját gyanúiról és elképzeléseiről: ez azonban a zsurnalisztikai értéksemlegesség rovására megy.

A kardinális kérdés a következő: baj ez?

Úgy tűnik, hogy nem feltétlenül. Csillagozva, apróbetűs kitételekkel, különleges esetekben ugyan, de működhetnek a szubjektív elemek még a legobjektívebb újságírói műfajokban is: addig, amíg a tények hitelesek és a vélemények egyértelműen kivehetőek. Erre szintén kiváló példa egyébként néhány amerikai késő esti „hírműsor-szatíra”, ahol többek között volt *The New York Times*-újságírók dolgoznak azon, hogy a humor forrása helytálló és hiteles, sőt, nemegyszer informatív is legyen. Nem sikertelenül: Jon Stewartot, az 1996 óta futó *The Daily Show* műsorvezetőjét 2009-ben a *Time* magazin online szavazásán Amerika legmegbízhatóbb hírmondójának találták. Lehet hát ezt jól csinálni, csak rengeteg munka: de ez, ahogy mondani szokás, egy másik történet, és elbeszélésére egy másik alkalommal kerül majd sor.

Kelemen Luci



GYALOGÚT

GYALOGOS SZEMINÁRIUM

2015. március 20.



A BOLYAI MŰHELY HALLGATÓINAK ELŐADÁSAI
SAJÁT SZAKTERÜLETÜKRŐL,
KUTATÁSI TÉMÁJUKRÓL



JELENTKEZÉSI
HATÁRIDŐ



2015. február 20.

